

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Грицай Наталія Богданівна

УДК 37.015.2: 371.322.5

**АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ
ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З БІОЛОГІЇ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (біологія)

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ – 2008

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Дем'янчука, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат біологічних наук, професор

Мороз Іван Васильович,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова,

завідувач кафедри теорії та методики

навчання природничо-географічних дисциплін;

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Вербицький Володимир Валентинович,

Національний еколого-натуралістичний

центр учнівської молоді, директор;

кандидат педагогічних наук, доцент

Шулдик Володимир Іванович,

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини,

завідувач кафедри біології та

методики її викладання.

Захист відбудеться “11” квітня 2008 року о 16³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.11 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “ 7 ” березня 2008 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.А. Цуруль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті зазначено, що система освіти має забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування інтересів та потреб, сучасного світогляду, навичок самостійного наукового пізнання, оволодіння засобами практичної та пізнавальної діяльності. Ці завдання реалізуються в школі під час вивчення учнями різних предметів, зокрема біології.

Як свідчить аналіз шкільної практики, інформаційне навантаження школярів з біології досить велике, що спричиняє зниження в учнів пізнавального інтересу, пасивність під час навчання. У той же час ефективність навчального процесу значною мірою залежить від активності школярів під час сприймання і засвоєння матеріалу: від напруженої роботи їх уяви, пам'яті, мислення, інтересу до предметів і явищ, які вивчаються.

Вчитель уже практично перестає бути основним джерелом інформації, але натомість зростає його роль в активізації пізнавальної діяльності учнів. Оскільки активізувати пізнавальну діяльність школярів лише на уроках є неможливим, необхідно всіляко підтримувати їх активність у позакласній роботі та скеровувати на поглиблене вивчення природи під час екскурсій, спостережень і дослідів у куточку живої природи й на шкільній навчально-дослідній земельній ділянці, проведення біологічних вечорів, занять гуртків юннатів, позакласного читання та ін.

У методиці навчання біології проблема активізації пізнавальної діяльності учнів розглядалася в наукових працях М. М. Верзиліна, Д. І. Трайтака, Л. С. Романової, В. І. Шулдика, А. Н. Захлебного, О. Д. Гончара, А. І. Калугіна та інших.

Аналіз досвіду роботи вчителів-практиків свідчить, що наявні в методиці навчання біології форми й види позакласної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах використовуються епізодично, безсистемно, з недостатнім урахуванням вікових особливостей дітей. Причина цього не лише у відсутності належної уваги до позакласної роботи, але й у недостатній методичній підготовці педагогів до її проведення.

Вивчення різних підходів до проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів показало, що на сучасному етапі не всі її аспекти достатньо вивчені, відсутні комплексні дослідження активізації пізнавальної діяльності школярів у позакласній роботі з біології. Це значною мірою знижує ефективність навчально-виховного процесу з даного предмета.

Актуальність проблеми активізації пізнавальної діяльності школярів, її теоретичне й практичне значення потребують спеціальних досліджень, що зумовило вибір теми дисертації „*Активізація пізнавальної діяльності учнів основної школи у позакласній роботі з біології*”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Дем'янчука в межах теми „Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ” (державний реєстраційний номер 0106U002439). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (протокол № 4 від 25 грудня 2003 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 4 від 28 квітня 2004 р.)

Об'єкт дослідження – навчально-виховний процес з біології в основній школі.

Предмет дослідження – зміст, форми та види позакласної роботи з біології як засоби активізації пізнавальної діяльності учнів основної школи.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективних форм і видів позакласної роботи з біології, орієнтованих на активізацію пізнавальної діяльності учнів основної школи.

Гіпотеза дослідження. Рівень пізнавальної активності учнів основної школи підвищиться за умови такої організації позакласної роботи з біології, яка передбачає:

- поєднання фронтальних, групових, індивідуальних форм позакласної роботи;
- використання різних видів позакласної роботи (тижнів і декад біології, екскурсій у природу і гурткових занять, індивідуальної позакласної роботи в „Школі юного біолога”) з урахуванням особистісно орієнтованого підходу до активізації пізнавальної діяльності учнів;
- здійснення цілеспрямованої методичної підготовки вчителя до організації позакласної діяльності школярів.

Відповідно до мети і гіпотези були визначені такі **завдання дослідження**:

- 1) вивчити стан дослідження проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів у психолого-педагогічній літературі, теорії і практиці навчання біології; визначити критерії та рівні сформованості пізнавальних дій учнів основної школи в позакласній роботі з біології;
- 2) теоретично обґрунтувати ефективність різних форм і видів позакласної роботи з біології, зміст яких базується на особистісно орієнтованому підході до активізації пізнавальної діяльності учнів основної школи;
- 3) розробити експериментальну методiku підготовки студентів вищих навчальних закладів до організації позакласної роботи школярів із біології;
- 4) експериментально перевірити обґрунтований у дослідженні підхід до активізації пізнавальної діяльності учнів основної школи та підготувати методичні рекомендації для організації позакласної роботи з біології.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять: положення філософської та психологічної науки про закономірності розвитку особистості; філософська концепція пізнання; психофізіологічна теорія; концепція психології творчості та діяльності (Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв); фундаментальні дослідження педагогів про розвиток активності особистості в діяльності (Л. П. Арістова, Б. І. Коротяєв, В. І. Лозова, В. О. Онищук, В. Ф. Паламарчук, І. Ф. Харламов, Т. І. Шамова, Г. І. Щукіна та ін.); діяльнісно-системний підхід до розвитку пізнавальної активності учнів (Л. С. Виготський, В. В. Давидов, Г. С. Костюк, В. І. Лозова, І. Ф. Харламов, Т. І. Шамова та ін.); концептуальні положення про освіту, викладені в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Концепції позакласної виховної роботи.

Для перевірки гіпотези та розв'язання поставлених завдань було використано такі **методи дослідження:**

емпіричні – вивчення та аналіз досвіду роботи вчителів з методики позакласної роботи з біології; бесіди, опитування, анкетування учнів, учителів, студентів; вивчення шкільної документації; педагогічне спостереження з метою з'ясування стану проведення позакласної роботи в сучасній школі та рівня методичної підготовки вчителів до її організації; педагогічний експеримент, у ході якого було встановлено недоліки в проведенні позакласної роботи з біології (констатувальний експеримент) та перевірено ефективність форм і видів позакласної роботи в процесі активізації пізнавальної діяльності учнів (формульвальний експеримент);

теоретичні – аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури для визначення стану дослідження проблеми; порівняльний аналіз рівнів сформованості пізнавальної активності школярів з метою визначення ефективності форм і видів позакласної роботи; статистична кількісна і якісна обробка результатів дослідження, на основі якої було перевірено гіпотезу, педагогічну ефективність розроблених рекомендацій.

Організація дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2001– 2007 років у три етапи: констатувальний, пошуковий, формульвальний.

На першому етапі (2001 – 2002 рр.) здійснено аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури, навчальних планів і програм. Проведено констатувальний експеримент, вивчено й проаналізовано досвід роботи вчителів біології щодо активізації пізнавальної діяльності учнів у позакласній роботі з предмета, стан методичної підготовки студентів-біологів до проведення позакласної роботи з предмета.

На другому етапі (2002 – 2004 рр.) уточнено засоби активізації пізнавальної діяльності в позакласній роботі з біології, шляхи вдосконалення методичної підготовки студентів до організації позакласної роботи з біології; розроблено методичні рекомендації

щодо проведення позакласної роботи, спрямованої на активізацію пізнавальної діяльності учнів; підготовлено матеріали для формувального експерименту (анкети для вчителів, студентів, учнів; програма й навчальні посібники). За результатами пошукового етапу дослідження розроблено методику формувального експерименту.

На третьому етапі (2004 – 2007 рр.) проведено формувальний експеримент; систематизовано й узагальнено результати дослідження, здійснено їх статистичну обробку; сформульовано основні висновки, літературно оформлено рукописи дисертації й автореферату.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася в загальноосвітніх школах № 5, 8, 11, 13, 22 міста Рівного; Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Дем'янчука, Рівненському державному гуманітарному університеті, Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка та Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди. Всього в різних видах педагогічного експерименту взяли участь по 780 учнів контрольних і експериментальних груп, 386 студентів, 113 учителів біології.

Наукова новизна одержаних результатів. У вітчизняній теорії та методиці навчання біології *вперше* досліджено пізнавальні дії учнів у позакласній роботі з біології і доведено вплив на активізацію пізнавальної діяльності учнів основної школи таких форм і видів позакласної роботи, як тижні й декади біології, екскурсії у природу, гурткові та індивідуальні заняття.

Удосконалено методичну підготовку майбутніх учителів біології до організації позакласної роботи з біології шляхом розробки та впровадження курсу „Методика позакласної роботи з біології”.

Подальшого розвитку набули: методика проведення тижнів і декад біології, екскурсій у природу, гурткових занять та індивідуальної роботи з учнями; навчально-методичне забезпечення підготовки студентів до організації позакласної роботи з біології.

Уточнено структуру пізнавальної активності та критерії її визначення в позакласній діяльності учнів основної школи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці, експериментальному обґрунтуванні та впровадженні в шкільну практику науково-методичних рекомендацій щодо форм і видів позакласної роботи з біології, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності учнів. Теоретичні положення дослідження реалізовані у вигляді укладеної програми курсу „Методика позакласної

роботи з біології”, навчального посібника для вищої школи, розробок змісту занять у експериментальній „Школі юного біолога”, екскурсій у природу, тижнів і декад біології в школі. Підготовлено і подано до друку посібник „Позакласна робота в школі з біології”, який пройшов незалежну експертизу і рекомендований до впровадження у вищі навчальні заклади як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (лист МОН України №1/11-5783 від 23.08.2006).

Матеріали дослідження можуть бути використані безпосередньо вчителями шкіл, організаторами виховної роботи, методистами під час організації позакласної роботи з біології, а також викладачами вищих навчальних закладів у проведенні занять з методики навчання біології, науковцями для подальшого обґрунтування теоретичних і методичних основ підготовки майбутнього вчителя до організації позакласної роботи з біології в загальноосвітній школі.

Результати дослідження **впроваджуються** у практиці роботи Рівненських загальноосвітніх шкіл № 5 (довідка № 139 від 04.05.2007 р.), № 11 (довідка № 104 від 08.05.2007 р.), № 13 (довідка № 235 від 03.04.2007 р.), № 22 (довідка № 65 від 04.05.2007 р.); у Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Дем'янчука (довідка № 01/226 від 07.05.2007 р.), Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (довідка № 03-10/1757 від 03.10.2007 р.); Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (довідка № 253 від 24.05.2007 р.), Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди (довідка № 147 від 29.05.2007 р.), Рівненському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (довідка № 271 від 08.05.2007 р.).

Вірогідність і надійність одержаних результатів забезпечувалися методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження, комплексним застосуванням теоретичних і емпіричних методів, спрямованих на досягнення мети та розв'язання завдань дослідження, репрезентативністю вибірки, кількісним та якісним аналізом експериментальних даних із використанням методів математичної статистики.

Особистий внесок здобувача. У спільній з І. В. Морозом науковій статті „Тижні та декади біології в школі” автору належить розробка змісту та методики проведення тижнів і декад біології в школі.

Апробація результатів дисертації здійснювалася шляхом їх оприлюднення на *Міжнародних науково-практичних конференціях*: „Формування громадянського суспільства в контексті Європейської інтеграції” (Рівне, 2005), „Інноваційні підходи до підготовки педагогічних кадрів у контексті Болонського процесу” (Чернівці, 2005), „Формування професійної компетентності вчителя в умовах Європейської інтеграції”

(Житомир, 2005), „Актуальні проблеми сучасних наук: теорія і практика – 2006” (Дніпропетровськ, 2006), „Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном” (Горлівка, 2006), „Екологія: наука, освіта, природоохоронна діяльність” (Умань, 2007); „Економічні та гуманітарні проблеми розвитку суспільства в третьому тисячолітті” (Рівне, 2007); „Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології” (Рівне, 2007); *Всеукраїнських науково-практичних конференцій*: „Актуальні проблеми формування творчої особистості вчителя початкових класів” (Вінниця, 2005); „Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування та реалізації” (Рівне, 2006); „Розвиток біологічної освіти в Україні” (Мелітополь, 2006); „Проблеми структурування педагогічних знань як умова підготовки майбутніх фахівців” (Кривий Ріг, 2006); „Культурно-ціннісні витоки сучасного виховання особистості” (Київ, 2006); „Наукові та методичні основи викладання біологічних дисциплін у педагогічних вищих навчальних закладах України” (Київ, 2006); „Дидактичні технології у вищих педагогічних закладах” (Рівне, 2006); „Особистість XXI століття: проблеми виховання та шляхи їх вирішення” (Київ, 2007); *Міжвузівській науково-практичній конференції* „Управління процесом розвитку інноваційної діяльності навчального закладу” (Рівне, 2006); *звітних науково-практичних конференцій* кафедр біології та методики викладання природничих дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем’янчука (Рівне, 2001–2007), кафедри теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, 2001–2007); *засіданнях методичних об’єднань* учителів біології (Рівне, 2002–2006).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено в 23 публікаціях (22 одноосібні): 13 статей у фахових виданнях з педагогічних наук, затверджених ВАК України (1 у співавторстві), 1 навчальний посібник для студентів, 1 навчальна програма, 8 статей і тез у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, 22 додатків на 27 сторінках, списку використаних джерел (240 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 276 сторінок, основний текст викладений на 229 сторінках рукопису. Робота містить 38 таблиць та 14 рисунків на 39 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об’єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідно-експериментальної роботи, методологічні і теоретичні

основи, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів дослідження, наведено відомості про їх апробацію та впровадження.

У першому розділі – „Проблема активізації пізнавальної діяльності учнів у теорії та практиці позакласної роботи з біології” – на основі аналізу філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури визначено суть поняття „активізація пізнавальної діяльності учнів” через поетапне з’ясування суті таких дефініцій як „активність”, „діяльність”, „пізнавальна діяльність”, „пізнавальна активність”; досліджено структуру, критерії та рівні пізнавальної активності; визначено пізнавальні дії учнів з біології, засоби активізації пізнавальної діяльності школярів у позакласній роботі з предмета; охарактеризовано форми й види позакласної діяльності; проаналізовано сучасний стан проведення позакласної роботи з біології, стан методичної підготовки майбутніх учителів біології до організації позакласної діяльності.

Аналіз літературних джерел показав, що проблема активізації пізнавальної діяльності учнів досліджувалась у працях К. О. Альбуханової-Славської, Б. Г. Ананьєва, Л. І. Божович, Д. Б. Богоявленської, Л. С. Виготського, Г. С. Костюка, О. М. Леонтьєва, Н. О. Менчинської, С. Л. Рубінштейна, Н. Ф. Талізінної, А. В. Фурмана (психологічні аспекти); Ю. К. Бабанського, Б. І. Коротяєва, І. Я. Лернера, М. І. Махмутова, І. Т. Огородникова, М. М. Скаткіна (активізація навчання шляхом удосконалення методів навчання); Л. П. Арістової, Л. О. Іванової, В. С. Ільїна, В. І. Лозової, Н. Г. Морозової, В. О. Онищука, І. Ф. Харламова, Т. І. Шамової, Г. І. Щукіної (розвиток пізнавальної активності, інтересу та пізнавальної потреби школярів) та багатьох інших педагогів і психологів.

В останні роки питання активізації пізнавальної діяльності учнів висвітлювались у дисертаційних роботах з педагогіки та окремих методик (С. Б. Беляєв, О. В. Ващук, М. С. Головань, М. Я. Ігнатенко, Л. О. Лісіна, Л. С. Межейнікова та ін.).

З’ясовано, що в психолого-педагогічних дослідженнях відсутній єдиний підхід до поняття „пізнавальна активність”, яке розглядається як *компонент пізнавальної діяльності* (Л. П. Арістова, Л. О. Іванова, М. Я. Ігнатенко, І. Ф. Харламов, Т. І. Шамова та ін.); як *готовність особистості до пізнання зовнішнього і внутрішнього світу* (Н. О. Половнікова, Д. В. Вількеєв, В. О. Онищук, І. Ф. Харламов, Т. І. Шамова та ін.); як *одна з рис (властивостей) особистості* (М. С. Головань, І. Я. Ланіна, В. І. Лозова, Г. І. Щукіна та ін.).

На основі здійсненого аналізу наукових праць Д. Б. Богоявленської, Л. О. Лісіної, І. Ф. Харламова, А. В. Фурмана, Т. І. Шамової, Г. І. Щукіної та інших визначено рівні та критерії пізнавальної активності особистості.

У результаті теоретичного узагальнення встановлено, що пізнавальна активність – це

складне особистісне утворення, інтегрована якість особистості, що має мотиваційні, змістово-операційні та емоційно-вольові компоненти і реалізується через ставлення до позакласної діяльності, пізнавальний інтерес, ініціативу, ефективне оволодіння знаннями і способами діяльності, самостійність, цілеспрямованість та наполегливість у навчанні, впевненість у собі, прагнення до самовдосконалення, інтелектуальну рефлексію особистості. Звідси поняття „*активізація пізнавальної діяльності учнів*” розглядаємо як процес, спрямований на мобілізацію вчителем за допомогою спеціальних засобів інтелектуальних, морально-вольових та фізичних зусиль учнів задля досягнення конкретної мети навчання, виховання та розвитку, на подолання пасивності школярів, стимулювання їх пізнавальної активності, використання ефективних форм і методів навчання. Активізація пізнавальної діяльності вимагає застосування різних засобів, які спонукають дитину до вияву більш високого рівня пізнавальної активності.

Теоретичний аналіз літературних джерел засвідчив, що в психології та педагогіці розроблено цілий ряд засобів активізації пізнавальної діяльності учнів, тобто шляхів, способів, методів і прийомів, які забезпечують формування пізнавального інтересу до предмета, позитивне ставлення до навчальної роботи, розвиток пізнавальної активності школярів. Основними серед них є використання проблемних завдань, активних методів навчання, проведення біологічних ігор, дослідів і спостережень, екскурсій тощо. Усі ці засоби активізації застосовують у позакласній роботі з біології, оскільки вона не обмежується часом, місцем проведення, рамками шкільної програми.

Шляхом аналізу наукових праць учених-методистів було уточнено суть поняття „позакласна робота” і встановлено, що найпоширенішим є виділення трьох її форм: масової, групової та індивідуальної.

З метою з’ясування практичного стану позакласної роботи з біології в сучасній школі та шляхів її покращення і вдосконалення було проведено констатувальний експеримент. Результати його засвідчили, що біологія як предмет подобається 48,8% школярів, і найбільшу зацікавленість в учнів викликають такі форми та види позакласної роботи з біології, як екскурсії, біологічні ігри, вечори, заняття гуртків, індивідуальна робота тощо. Проте анкетування показало, що лише 32,2% школярів беруть участь у масових заходах, 7,9% – відвідують біологічні гуртки, 10,7% залучені в індивідуальній роботі з біології.

Крім того, було визначено коефіцієнт сформованості пізнавальних дій учнів з біології. Нами обрано 6 пізнавальних дій (читання додаткової біологічної літератури; проведення спостережень за рослинами та тваринами; ведення щоденника спостережень; випуск біологічної стінгазети; підготовка повідомлень і рефератів біологічного спрямування; участь у біологічних іграх), кожна з яких оцінювалася за трибальною шкалою (0, 1, 2 бали)

за відповідними показниками. За результатами дослідження сформованості пізнавальних дій, низького рівня досягли 73,2% школярів, середнього – 25,2%, високого – лише 1,6%. Середнє значення коефіцієнта сформованості пізнавальних дій з біології відповідає низькому рівневі.

Аналіз результатів анкетування 113 вчителів біології показав, що систематично організовують позакласну роботу лише 16,8% респондентів. Дослідження свідчить, що ретельно продумана та спланована позакласна робота з біології у школах майже не проводиться. Педагоги обмежуються в своїй діяльності епізодичним проведенням предметних тижнів, олімпіад, біологічних свят і вечорів тощо.

Окрім цього, є проблеми в методичній підготовці вчителів-біологів, що негативно впливає на активізацію пізнавальної діяльності школярів. За результатами опитування педагогів, серед чинників, які вплинули на їх знання з методики проведення позакласної роботи з біології, навчання у вищих навчальних закладах стоїть на одному з останніх місць. До того ж, згідно з анкетуванням майбутніх учителів біології (386 респондентів), лише 36,6% з них відзначили, що вміють організовувати позакласну роботу.

Результати констатувального експерименту свідчать про необхідність удосконалення методичної підготовки вчителів біології до проведення позакласної роботи, що сприятиме її ширшому використанню з метою активізації пізнавальної діяльності учнів.

У процесі наукового пошуку було встановлено, що найбільше можливостей для активізації пізнавальної діяльності учнів у позакласній роботі мають тижні та декади біології, екскурсії у природу, гурткові заняття, а також індивідуальна робота з учнями, ефективність яких теоретично обґрунтована в дисертаційному дослідженні.

У **другому розділі** – *„Основні напрями активізації пізнавальної діяльності з біології в позакласній роботі”* – розроблено експериментальну методику підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів до організації позакласної роботи школярів з біології; описано методику проведення різних форм і видів позакласної роботи з біології, зміст яких базується на особистісно-орієнтованому підході до активізації пізнавальної діяльності учнів основної школи.

Проведенню формувального експерименту передувала цілеспрямована підготовка студентів до організації позакласної роботи з біології шляхом розробки та впровадження курсу *„Методика позакласної роботи з біології”*, застосування різних форм і видів позакласної діяльності під час педагогічної практики.

Методична підготовка майбутніх учителів біології до проведення позакласної роботи здійснювалася поетапно: 1) ознайомлення з теоретичним матеріалом під час лекційного курсу *„Методика позакласної роботи з біології”*; 2) закріплення та узагальнення знань,

формування умінь і навичок проведення позакласних заходів під час практичних занять з курсу; 3) застосування набутих знань і вмінь під час педагогічної практики в школі; 4) виконання науково-дослідних завдань з методики позакласної роботи з біології.

Одержані результати впровадження експериментальної методики показали поглиблення та розширення знань і вмінь студентів організувати позакласну роботу з біології. Так, кількість майбутніх учителів, які досягли високого рівня знань з методики позакласної роботи з біології, після вивчення курсу зросла на 12,4%, середнього – на 18,6%, а низького, навпаки, зменшилася на 31%.

Наступним етапом дослідження була організація позакласної діяльності студентами під час педагогічної практики в загальноосвітній школі. Методика проведення різних видів позакласної роботи (тижнів і декад біології, екскурсій у природу, гурткових занять та індивідуальної роботи в „Школі юного біолога”) детально описана в дисертації. Особлива увага приділялася реалізації особистісно орієнтованого підходу до учнів у процесі проведення зазначених видів позакласної роботи.

Предметні тижні і декади організувалися таким чином, щоб охопити позакласною діяльністю якомога більше школярів, урахувавши при цьому їх інтереси та побажання. Тематика заходів була різноманітною, широко використовувалися міжпредметні зв'язки та екологічний матеріал.

Екскурсії проводилися до Рівненського парку культури і відпочинку імені Т. Г. Шевченка в усі пори року з метою вивчення сезонних змін у природі, видової різноманітності дендрофлори міста.

Під час гурткових занять з біології поєднувалися різні форми і методи навчання, широко використовувалися завдання експериментального характеру, індивідуальний підхід до кожного учня.

У дослідженні обґрунтовано методику організації і проведення занять експериментальної „Школи юного біолога” як виду індивідуальної позакласної роботи, спрямованої на поглиблення знань учнів з біології, реалізацію їх творчих здібностей та активізацію пізнавальної діяльності. На заняттях „ШЮБ” враховувалися інтереси та побажання кожної дитини; програма занять була адаптованою до рівня навчальних досягнень школярів; створювалася ситуація успіху для кожного школяра; використовувалися різноманітні форми, методи та засоби навчання; зверталася особлива увага на самостійну роботу учнів, розвиток у них дослідницьких навичок тощо.

У **третьому розділі** – „*Експериментальна перевірка методики позакласної роботи з біології, орієнтованої на активізацію пізнавальної діяльності учнів*” – описано організацію та основні етапи педагогічного експерименту, проаналізовано його результати.

У цьому етапі дослідження брали участь безпосередньо майбутні вчителі біології, підготовлені до організації позакласної діяльності.

Формувальний експеримент здійснювався протягом 2004-2007 років у Рівненських загальноосвітніх школах № 5, 11, 13, 22. З метою дотримання об'єктивності його проведення обиралися контрольні й експериментальні групи в школах одного типу. Учні контрольних та експериментальних груп мали приблизно однакову успішність з біології. Для спрощення обчислень було обрано однакову кількість досліджуваних у експериментальних та контрольних групах.

У контрольних групах позакласна робота з біології здійснювалася традиційно, а в експериментальних – за розробленою у дослідженні експериментальною методикою, спрямованою на активізацію пізнавальної діяльності учнів.

Зростання рівня навчальних досягнень з біології та рівня сформованості пізнавальних дій учнів експериментальних груп після проведення різних видів позакласної роботи доводить їх ефективність. Проте одним із найважливіших показників, який переконливо свідчить про активізацію пізнавальної діяльності школярів, є зростання рівня пізнавальної активності.

У процесі формувального експерименту пізнавальна активність досліджувалася покомпонентно. На підставі аналізу літературних джерел було визначено показники кожного з її компонентів: мотиваційного (ставлення до позакласної діяльності; пізнавальний інтерес; ініціатива), змістово-операційного (володіння біологічним матеріалом; здатність до самостійної роботи з додатковою літературою; вміння аналізувати й систематизувати матеріал, готувати повідомлення та реферати; вміння творчо застосовувати знання) та емоційно-вольового (старанність, цілеспрямованість та наполегливість у навчанні; впевненість у собі, вміння відстоювати власну позицію, здатність пропонувати нові ідеї; прагнення до самовдосконалення, інтелектуальна рефлексія).

З метою об'єктивного вивчення результатів дослідження було введено спеціальну чотирибальну шкалу оцінювання сформованості рівнів пізнавальної активності (0, 1, 2, 3 бали). Студентам пропонувалося для кожного учня оцінити прояв кожного показника за визначеною шкалою (максимальна сума балів – 30). Встановлено три рангові градації: до високого рівня розвитку пізнавальної активності відносили учнів, які набрали від 21 до 30 балів, до середнього – від 11 балів до 20, низького рівня – до 10 балів.

Для визначення рівня пізнавальної активності в експериментальних та контрольних групах було проведено початковий і заключний зрізи. Результати початкового зрізу свідчать, що серед учнів контрольних і експериментальних груп переважає середній рівень

розвитку пізнавальної активності. Кількість школярів із високим рівнем пізнавальної активності з біології в середньому приблизно дорівнює кількості учнів із низьким рівнем (табл. 1).

Таблиця 1.

Динаміка пізнавальної активності учнів в умовах формувального експерименту

Засіб активізації пізнавальної діяльності учнів	К-сть учнів	Зр і з и	Рівень пізнавальної активності, у %					
			високий		середній		низький	
			К	Е	К	Е	К	Е
Тижні біології	391	I	32,9	32,2	45,8	40,4	21,3	27,4
	391	II	34,5	59,3	47,2	28,4	18,2	12,3
Експерсії	180	I	15,6	15,6	68,8	71,7	15,6	12,7
	180	II	18,9	51,1	67,2	43,3	13,9	5,6
Гуртки	183	I	15,1	14,7	54,6	57,4	30,3	27,9
	183	II	18,3	37,7	52,4	52,5	29,3	9,8
Індивідуальна робота	26	I	15,4	23,1	46,2	46,2	38,4	30,7
	26	II	15,4	30,7	46,2	53,9	38,4	15,4
Загальні результати експерименту	780	I	24,2	24,0	53,2	51,8	22,6	24,2
	780	II	26,4	51,4	53,1	38,3	20,5	10,3

I зріз – початковий, II зріз – заключний

К – контрольні групи, Е – експериментальні групи

За результатами заключного зрізу в експериментальних групах розподіл учнів за рівнями виявився таким: 401 учень (51,4%) – високий рівень, 299 (38,3%) – середній і 80 (10,3%) – низький, тобто 214 учнів (27,4%) перейшли з групи з середнім рівнем в групу з високим, 109 учнів (13,9%) – з групи з низьким рівнем перейшли в групу з середнім рівнем розвитку пізнавальної активності, а решта школярів також мають позитивну динаміку, але в межах одного рівня. Зокрема, покращилося ставлення дітей до позакласної діяльності, зросли пізнавальний інтерес, самостійність, ініціативність, цілеспрямованість і наполегливість школярів, рівень навчальних досягнень та рівень сформованості

пізнавальних дій, вдосконалилися аналітико-синтетичні вміння, інтелектуальна рефлексія учнів. У контрольних групах показники фіксовані.

Таким чином, аналіз експериментальних даних і результатів спостереження, відгуки вчителів свідчать про те, що використання запропонованих у дослідженні форм і видів позакласної роботи (предметних тижнів і декад, екскурсій, занять гуртків, індивідуальної роботи в „Школі юного біолога”) з урахуванням особистісно орієнтованого підходу та вдосконалення методичної підготовки студентів до організації позакласної діяльності забезпечили активізацію пізнавальної діяльності учнів основної школи з біології.

Експериментальна перевірка основних результатів дисертаційного дослідження здійснювалася методом математичної статистики за критерієм Пірсона. Фактичні значення χ^2 виявилися значно більшими за критичні ($62,05 > 6,0$; $51,81 > 6,0$; $34,56 > 6,0$; $8,45 > 6,0$), що підтвердило висунуту нами гіпотезу дослідження.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів основної школи в позакласній роботі з біології, які підтвердили гіпотезу дослідження й дали підстави для таких висновків:

1. Активізація пізнавальної діяльності учнів – це процес, спрямований на мобілізацію вчителем за допомогою спеціальних засобів інтелектуальних, морально-вольових та фізичних зусиль учнів на досягнення конкретної мети навчання, виховання та розвитку, на подолання пасивності школярів, стимулювання їх пізнавальної активності, використання оптимальних форм і методів навчання.

2. У ході дослідження встановлено, що одним із найважливіших показників активізації пізнавальної діяльності учнів є зростання рівня пізнавальної активності. На основі узагальнення літературних джерел визначено структуру пізнавальної активності, що включає три компоненти: мотиваційний, змістово-операційний та емоційно-вольовий, а також запропоновано показники для визначення рівнів пізнавальної активності.

Визначено коефіцієнт та рівні сформованості пізнавальних дій учнів у позакласній роботі з біології на основі 6 критеріїв (читання додаткової біологічної літератури; проведення спостережень за рослинами та тваринами; ведення щоденника спостережень; випуск біологічної стінгазети; підготовка повідомлень і рефератів біологічного спрямування; участь у біологічних іграх).

3. Результати теоретичного аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури дають підстави стверджувати, що існує багато засобів активізації пізнавальної діяльності учнів із біології, проте роль позакласної роботи в цьому процесі мало висвітлена і до кінця

не з'ясована. Тому на сьогодні виникла нагальна потреба у впровадженні ефективних форм і видів позакласної роботи, які б сприяли активізації пізнавальної діяльності школярів. Серед них ми виділили тижні і декади біології, екскурсії у природу, гурткові заняття та індивідуальну роботу з учнями, теоретично обґрунтувавши їх ефективність.

Констатувальний експеримент показав, що позакласна робота з біології має великі можливості для активізації пізнавальної діяльності учнів, проте вони залишаються нереалізованими через недостатню увагу до неї та відсутність ґрунтовних методичних рекомендацій до її проведення. Результати дослідження свідчать, що низького рівня сформованості пізнавальних дій досягли 73,2% школярів, середнього – 25,2%, високого – лише 1,6%. Середнє значення коефіцієнта сформованості пізнавальних дій з біології відповідає низькому рівню.

Крім того, встановлено, що рівень підготовки майбутніх учителів біології до проведення позакласної роботи є недостатнім для здійснення відповідної діяльності.

4. Експериментальна перевірка довела, що результативність проведення позакласної роботи з біології значною мірою залежить від методичної підготовки вчителя. Зміни, що відбулися в процесі формульованого експерименту після впровадження курсу „Методика позакласної роботи з біології” для студентів-біологів, засвідчили його позитивний вплив на зростання рівня методичних знань і вмінь майбутніх педагогів щодо організації позакласної діяльності з предмета.

5. У ході дослідження експериментально підтверджено ефективність таких видів позакласної роботи з біології як тижні (декади) біології, екскурсії у природу, заняття гуртків, індивідуальна робота в „Школі юного біолога” для активізації пізнавальної діяльності учнів за умови використання особистісно орієнтованого підходу.

Формульовальний експеримент засвідчив, що в умовах упровадження зазначених видів позакласної роботи в навчальний процес загальноосвітніх шкіл відбулися якісні та кількісні зміни у пізнавальній активності школярів (збільшився відсоток учнів із високим рівнем на 27,4% та зменшився відсоток учнів із низьким рівнем на 13,9%). Застосування методів математичної статистики за критерієм Пірсона підтвердило достовірність одержаних результатів.

6. За матеріалами дисертаційного дослідження було розроблено і впроваджено в навчальний процес навчально-методичне забезпечення підготовки студентів до проведення позакласної роботи з біології (програма курсу, навчальний посібник). Запропоновані методичні рекомендації щодо організації та проведення позакласної роботи з біології, орієнтованої на активізацію пізнавальної діяльності учнів основної школи, сприяють

підвищенню якості методичної підготовки учителів біології і можуть бути використані в усіх типах загальноосвітніх навчальних закладів та в позашкільних установах.

Результати педагогічного експерименту, їх упровадження в практику сучасної загальноосвітньої школи дають підстави стверджувати, що поставлені в роботі завдання виконані.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів основної школи в позакласній роботі з біології. Подальшого вивчення потребують питання співпраці загальноосвітніх і вищих навчальних закладів у проведенні позакласної роботи з біології, використання інтерактивних технологій у позакласній діяльності, особливості активізації пізнавальної діяльності учнів старших класів у позакласній роботі з біології та ін.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Грицай Н. Б. Позакласна робота з біології: реалії сьогодення // Нова педагогічна думка. – 2005. – №1. – С. 107-109.
2. Грицай Н. Б. Позакласна робота з біології // Біологія і хімія в школі. – 2005. – № 6. – С. 28-31.
3. Грицай Н. Б. Форми та види позакласної роботи з біології в сучасній загальноосвітній школі // Нова педагогічна думка. – 2005. – № 3. – С. 86-89.
4. Грицай Н. Б. Організація роботи біологічних гуртків у загальноосвітній школі // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця: ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2006. – Вип. 16. – С. 64-69.
5. Грицай Н. Б. Підготовка студентів до проведення позакласної роботи з біології в загальноосвітній школі // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2006. – Вип. 285. – С. 50-57.
6. Грицай Н. Б. Вивчення методики позакласної роботи в системі підготовки майбутніх учителів біології // Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць. – Кривий Ріг: КДПУ, 2006. – Вип. 15. – С. 134-140.
7. Грицай Н. Б. Індивідуальна форма позакласної роботи як одна з важливих умов активізації пізнавальної діяльності учнів із біології // Нова педагогічна думка. – 2006. – №2. – С. 64-68.
8. Грицай Н. Б. Удосконалення підготовки студентів до проведення позакласної роботи з біології в школі // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2006. – № 6. – С. 38-43.

9. Грицай Н. Б. Активізація пізнавальної діяльності учнів під час проведення тижнів біології в школі // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця: ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2006. – Вип. 18. – С. 37-40.

10. Грицай Н. Б. Формування пізнавальної активності учнів під час позакласних екскурсій у природу // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2006. – Вип. 34. – С. 72-78.

11. Грицай Н. Б. Позакласна робота з біології у різнобічному вихованні школярів // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наукових праць. – К.: Інститут проблем виховання АПН України, 2006. – Вип. 9. – С. 433 – 439.

12. Грицай Н. Б. Активізація пізнавальної діяльності учнів під час масової позакласної роботи з біології // Наукові записки. Серія „Психологія і педагогіка”. – Острог: Вид-во Національного університету „Острозька академія”, 2007. – Вип. 8. – С. 93-103.

13. Мороз І. В., Грицай Н. Б. Тижні та декади біології в школі // Біологія і хімія в школі. – 2006. – № 2. – С. 28-31. *(Автору належить опис методики проведення тижнів і декад біології в школі).*

14. Грицай Н. Б. Методика позакласної роботи з біології: Програма курсу. – Рівне: МEGУ ім. академіка Степана Дем'янчука, 2005. – 23 с.

15. Грицай Н. Б. Методика позакласної роботи з біології: Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів. – Рівне: МEGУ ім. академіка Степана Дем'янчука, 2005. – 108 с.

16. Грицай Н. Б. Позакласна робота з біології в початковій школі // Актуальні проблеми формування творчої особистості вчителя початкових класів: Матеріали третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Вінниця: ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2005. – С. 194-197.

17. Грицай Н. Б. Позакласна робота з біології: співпраця загальноосвітньої та вищої школи // Формування громадянського суспільства в контексті Європейської інтеграції. Збірник наукових праць. – Рівне: МEGУ ім. академіка Степана Дем'янчука, 2005. – С. 149-153.

18. Грицай Н. Б. Активізація пізнавальної діяльності учнів у позакласній роботі // Актуальні проблеми сучасних наук: теорія і практика – 2006: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – Педагогічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. – Т. 9. – С. 56-58.

19. Грицай Н. Б. Реалізація особистісно орієнтованого підходу до учнів під час проведення предметних тижнів у школі // Актуальні проблеми педагогіки: методологія,

теорія і практика: Збірник наукових праць. – Горлівка: Видавництво ГДПІМ, 2006. – Вип. 3. – С. 104-111.

20. Грицай Н. Б. Формування творчого потенціалу студентів під час проведення позакласної роботи в загальноосвітній школі // Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування та реалізації: Матеріали III Всеукраїнської науково-методичної конференції. Рівне, 18-20 травня 2006 р. – Рівне: РДГУ, 2006. – С. 96-98.

21. Грицай Н. Б. Екологічне виховання школярів у позакласній роботі з біології // Розвиток біологічної освіти в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції. Мелітополь, 26-27 вересня 2006 р. – Мелітополь: МДПУ, 2006. – С. 82-83.

22. Грицай Н. Б. Методична підготовка майбутніх учителів біології до організації позакласної діяльності в школі // Наукові та методичні основи викладання біологічних дисциплін у педагогічних вищих навчальних закладах України: Збірник тез доповідей науково-практичної конференції, Київ, 26-27 жовтня 2006 р. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. – С. 27-29.

23. Грицай Н. Б. Тижні екології в системі екологічного виховання школярів // Екологія: наука, освіта, природоохоронна діяльність: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Умань, 22-23 березня 2007 р. – К.: Наук. світ, 2007. – С. 97-98.

АНОТАЦІЇ

Грицай Н. Б. Активізація пізнавальної діяльності учнів основної школи у позакласній роботі з біології. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (біологія). – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2008.

У дисертації досліджена проблема активізації пізнавальної діяльності учнів основної школи з біології шляхом застосування ефективних форм і видів позакласної роботи з предмета, а також вдосконалення методичної підготовки вчителів до їх проведення. Визначено рівні сформованості пізнавальних дій та рівні розвитку пізнавальної активності учнів у позакласній роботі з біології. Науково обґрунтовано та експериментально доведено ефективність проведення тижнів і декад біології, екскурсій у природу, гурткових занять та індивідуальної роботи в експериментальній „Школі юного біолога” з використанням особистісно орієнтованого підходу до активізації пізнавальної діяльності школярів, впровадження курсу „Методика позакласної роботи з біології” для вдосконалення

підготовки студентів-біологів до організації позакласної діяльності учнів. Основні результати дослідження впроваджені в навчальний процес загальноосвітніх шкіл. Розроблено методичні рекомендації для студентів і вчителів для організації позакласної роботи з біології, спрямованої на активізацію пізнавальної діяльності учнів основної школи.

Ключові слова: пізнавальна діяльність, пізнавальна активність, активізація пізнавальної діяльності, позакласна робота, форми й види позакласної роботи з біології, методична підготовка вчителів до організації позакласної роботи.

Грицай Н. Б. Активизация познавательной деятельности учащихся основной школы во внеклассной работе по биологии. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (биология). – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2008.

В диссертации исследуется проблема активизации познавательной деятельности учащихся во внеклассной работе по биологии.

На основе анализа литературных источников понятие „*активизация познавательной деятельности учащихся*” рассматривается как процесс, направленный на мобилизацию учителем с помощью специальных средств интеллектуальных, нравственно-волевых и физических усилий учащихся на достижение конкретной цели обучения, воспитания и развития, преодоление пассивности школьников, стимулирование их познавательной активности, использование оптимальных форм и методов обучения. Активизация познавательной деятельности требует применения различных средств, которые побуждают ребенка к проявлению более высокого уровня познавательной активности.

В результате исследования была выяснена сущность понятия „познавательная активность”, установлена ее структура, проанализированы уровни и критерии их определения. *Познавательная активность* в диссертации рассматривается как сложное личностное образование, интегрированное качество личности, которое имеет мотивационные, содержательно-операционные и эмоционально-волевые компоненты и реализуется через отношение к внеклассной деятельности, познавательный интерес, инициативу, эффективное овладение знаниями и способами деятельности, самостоятельность, целеустремленность и настойчивость в обучении, уверенность в себе, стремление к самосовершенствованию, интеллектуальную рефлексивность личности.

Анализ литературы показал, что большие ресурсы для активизации познавательной деятельности учащихся имеет внеклассная работа. Различают три её формы: массовую,

групповую и индивидуальную.

Результаты констатирующего эксперимента дают основания утверждать, что сегодня потенциальные возможности внеклассной работы по биологии остаются нереализованными. Кроме того, есть проблемы в методической подготовке педагогов, что доказывает необходимость усовершенствования подготовки студентов-биологов к проведению внеклассной работы в школе.

В ходе формирующего эксперимента было достигнуто углубление и расширение знаний и умений студентов по организации внеклассной работы путем внедрения курса „Методика внеклассной работы по биологии”, проведения внеклассных мероприятий во время педагогической практики в общеобразовательных школах. Так, количество будущих учителей биологии, которые достигли высокого уровня знаний, выросло на 12,4%, среднего – на 18,6%, а низкого, наоборот, уменьшилось на 31%.

Кроме этого, активизация познавательной деятельности школьников во внеклассной работе осуществлялась путем оптимального выбора форм и видов внеклассной деятельности, к которым относятся: недели и декады биологии, экскурсии в природу, деятельность в биологических кружках и индивидуальная внеклассная работа в экспериментальной „Школе юного биолога” с использованием лично ориентированного подхода.

В исследовании определены критерии и уровни познавательной активности школьников во внеклассной работе по биологии, коэффициент развития их познавательных действий. Анализ проявления каждого показателя помог определить уровень сформированности познавательной активности у каждого школьника. После проведения эксперимента значительно увеличилось количество учащихся с высоким уровнем познавательной активности (на 27,4%) и уменьшилось – с низким (на 13,9%). Эффективность предложенных средств активизации познавательной деятельности была экспериментально доказана с использованием метода проверки статистических гипотез по критерию Пирсона.

Таким образом, в ходе формирующего эксперимента подтвердилась гипотеза исследования, согласно которой внедрение в учебный процесс эффективных форм и видов внеклассной работы по биологии и усовершенствование методики подготовки учителей к их проведению есть весомыми факторами для активизации познавательной деятельности учащихся основной школы.

Ключевые слова: познавательная деятельность, познавательная активность, активизация познавательной деятельности, внеклассная работа, формы и виды внеклассной работы по биологии, методическая подготовка учителей к организации внеклассной работы

по биологии.

Grytsai N. B. The activization of the senior form pupils' cognitive activity in the Biology's out-of-class work. – Manuscript.

The dissertation for the Candidate of Pedagogical Sciences degree by the speciality 13.00.02 – Theory and Methods of Biology education. – National M. P. Dragomanov Pedagogical University, Kyiv, 2008.

The problem of the activization the senior form pupils' cognitive activity in Biology was investigated in the dissertation. It was proved by the way of the effective using of forms this subject and also by the improving of the teachers' methodical training for it realization. The levels of the formation the senior form pupils' cognitive activity was fixed. The effectiveness of the carrying out the Biological weeks, country excursions, work in clubs and experimental „Young Biologist's School” was scientifically substantiated and experementaly proved. The great importance has the „Methods of the out-of-class work from Biology” for the improving of the students-Biologists out-of-class work organization. The main results of the investigation are used in the secondary school' studing process.

The recommendation of the organization the activization of the senior form pupils' cognitive activity in the Biology's out-of-class work was elaborated.

Key words: cognitive activity, the activization of cognitive activity, out-of-class work, forms and methods of the out-of-class work from Biology, teachers' methodical training for organization the out-of-class work.